

Jarenlang de begrazing volgen op Vlieland

Vegetatie verandert mee met de veranderde graasdruk

1993

2018

Hoeveel schapen of runderen heb je nodig om de vergrassing in de duinvalleien tegen te gaan? Een simpele vraag waar menig duinbeheerder een antwoord op zou willen hebben. Tot nu toe probeerden de meesten wat op basis van hun terreinkennis en op datgeen wat experts ze vertelden. Een langlopende begrazingsproef op Vlieland levert steeds beter gefundeerde richtlijnen op.

> Op veel pekken in Nederland wordt begrazing ingezet als beheermaatregel. Sommige beheerders vinden dat grote grazers in de natuur thuishoren, anderen vinden het goedkope maaimachines, anderen zetten de dieren vooral in om de vegetatie in te dammen. Allerlei redenen dus, maar waar de beheerders geen van allen echt sluitend antwoord op kunnen geven is: wat zijn de precieze effecten op flora en fauna? Meestal zie je wel veranderingen in het eigen terrein, maar komt dat alleen door de begrazing? Is het een effect van een droog jaar? Een nat voorjaar? En hoe zit het met de fauna? Langjarig wetenschappelijk onderzoek naar

de verschillende effecten van begrazing is schaars.

Behalve dan op Vlieland waar sinds 1993 monitoring plaatsvindt in vaste proefvlakken om de effecten van extensieve begrazing door runderen en schapen in de Vallei van het Veen in beeld te brengen. De Vallei van het Veen is een van de weinige gebieden waar voorafgaand aan de start van begrazing de uitgangssituatie als nulmeting is vastgelegd, zowel voor de vegetatiesamenstelling en vegetatiestructuur als voor de fauna. Van de in 1993 ingestelde monitoringsproefvlakken is de helft opgenomen in de begrazings-eenheid en de andere helft is onbegrast doordat deze net buiten het begrazings-raster liggen of met een enclosure zijn afgeschermd. Deze BACI-opzet (Before-After-Control-Impact) geeft de mogelijkheid om de effecten van begrazing in dit duingebied te analyseren ten opzichte van autonome ontwikkelingen als vegetatiesuccessie en andere sturende factoren zoals veranderingen in grondwaterstand.

Soay-schapen en hooglanders

Marijn Nijssen van Stichting Bargerveen heeft zich de laatste jaren met collega's van WEnR bezig gehouden met de monitoring

van de proefvlakken. Volgens hem is het een unieke proefopzet die heel veel betrouwbare informatie oplevert. In 1993 is een kudde Soay-schapen en tien Schotse hooglanders in het gebied gebracht (0,06 – 0,09 GVE). Alle dieren waren gesteriliseerd dus de kudde kon niet groeien in aantal dieren. In 2002 vond de beheerder dat de graasdruk wel wat hoger mocht omdat er nog nauwelijks effect te zien was in de vegetatie en heeft toen extra schapen en hooglanders ingebracht wat de graasdruk verdubbelde (0,10 – 0,18 GVE). In 2012 echter was het aantal schapen door natuurlijke sterfte wel erg klein geworden en dus besloot Staatsbosbeheer om wat nieuwe schapen in het gebied te brengen. Achteraf bleken die niet allemaal gesteriliseerd te zijn en binnen mum van tijd groeide de kudde uit tot zo'n 400 schapen (0,61 GVE). Veel te veel van het goede, en dus wordt sinds 2017 geprobeerd dit op te lossen door schapen weg te vangen. In die paar jaar was er dus tijdelijk een veel hogere graasdruk. In de loop der jaren is er dus een steeds wisselende graasdruk geweest. Maar ook al hadden de onderzoekers wetenschappelijk gezien misschien liever jarenlang een gelijke graasdruk, is het achteraf ook wel interessant dat in het proefgebied nu gegevens zijn over

1993

2000

2018

de vegetatie en fauna bij verschillende mate van graasdruk. Wel is het jammer, zo vindt Nijssen, dat vier referentieplots aan de rand van het onderzoeksgebied per ongeluk zijn gehopperd en dus niet meer kunnen dienen als vergelijkingsmateriaal. En ook is de vangkraal, nodig om het te veel aan schapen weg te vangen, precies in een van de plots terecht gekomen. Ondanks deze onvolkomenheden mag je van Nijssen toch spreken van een unieke opzet met 23 plots die nog steeds, al meer dan 25 jaar, intact zijn en dus nog steeds belangrijke informatie opleveren over de effecten van de begrazing.

Veel schapen, lage vegetatie

De eerste jaren, bij de heel lage graasdruk met weinig Soay-schapen en runderen, werd de vergrassing van de duinvalleien niet echt minder. Dat had vooral te maken met het feit dat de runderen zich in de zomer vooral in de natte valleien ophouden en nauwelijks in de droge valleien komen. Toen enkele jaren later de begrazingsdruk werd verhoogd, verschenen wel verschillen tussen de begraasde en de niet-begraasde delen. De vergrassing werd door de begrazing significant minder, de vegetatie opener en de biodiversiteit groter.

De grootste effecten van begrazing zijn te zien in de grazige duinvalleien en de droge duinheide. De onbegraasde proefvlakken bestaan grotendeels uit kniehoog, halfdood gras met slechts 3 à 4 plantensoorten per plot. De begraasde grazige vegetaties hebben juist een zeer lage vegetatie met ongeveer vijftien plantensoorten per plot, waaronder typische duingrasland soorten als zandblauwtje. Goed

ontwikkelde kussens van korstmossen lijken meer voor te komen in de onbegraasde droge duinheides. In de grazige vegetaties en de droge tot matig vochtige kraaiheide vegetaties leidt begrazing tot een flinke rem op boomopslag, maar houdt dit niet 100 procent tegen. In natte duinheide met dopheide en grote veenbes treden nauwelijks verschillen op in vegetatiesamenstelling en slechts weinig in structuur. Hier lijken de verschillen veel meer door verschillen in grondwaterstand gestuurd te worden. Bij deze dichtheden nam ook de diversiteit aan spinnen en loopkevers toe. Het is niet goed te zeggen of de zandhagedis te lijden had onder deze begrazing omdat er ook al voor het experiment te weinig exemplaren waren om te onderzoeken of er een af-

Gemiddelde hoogte van de vegetatie in de kruidlaag in onderzoeksplots per behandeling. In onbegraasde duinheide wordt de vegetatie steeds ruiger en hoger. In de begraasde duinheide blijkt dat de graasdruk in 2000 nog te laag was voor het kort houden van de vegetatie. Toen de graasdruk later hoger werd, werd de vegetatie duidelijk lager. Begrazing in de natte valleien heeft effect, maar veel minder spectaculair dan in de droge duinheide.

of toename zou plaatsvinden. Nijssen: “Overigens was het wel interessant dat binnen en buiten de exclusures de diversiteit aan spinnen en loopkevers toenam. Die diertjes komen dus blijkbaar toch ook in de niet-begraasde delen. Dat zou er voor een onderzoek als dit voor pleiten om de exclusures groter te maken en je dus minder kans hebt dat ze per ongeluk of toevallig in de niet-begraasde delen komen.”

Fauna reageert op begrazing

Toen in de jaren daarna de begrazingsdruk per ongeluk toenam, bleek de vegetatie daar toch last van te hebben: deze werd weliswaar nog opener, maar ook het aantal soorten nam af waardoor er dus een minder diverse vegetatie overbleef. Na 2017 is de graasdruk weer verlaagd en in 2018 zijn weer opnamen gemaakt van de vegetatie en de fauna. Nijssen: “De vegetatie heeft zich nog niet hersteld, maar daar speelt waarschijnlijk ook de extreem droge zomer van 2018 een belangrijke rol. Dat onderscheid kunnen we helaas niet maken. Verder is het nog lastig te duiden wat er met de loopkevers en spinnen gebeurt in de loop der jaren. Opvallend is dat in 2018 het aantal gevangen loopkeverindividuen verdubbelde ten opzichte van 2010, maar het aantal soorten met bijna een derde afnam tot 28 soorten, dit is de helft van het aantal soorten dat in 2001 werd aangetroffen. Ook bij de spinnen nam het aantal soorten met de helft af ten opzichte van 2001, maar hier werd ook slechts de helft van het aantal individuen vastgesteld. In dit jaar zijn gemiddeld meer soorten loopkevers aangetroffen in onbegraasde plots, maar deze verschillen zijn alleen voor vergraste valleien significant. We kunnen de ontwikkelingen in de vegetatie dus beter relateren aan de verschillende graasregimes en graasdruk, dan de ontwikkelingen in de fauna.”

Op basis van de hele onderzoeksperiode raden de onderzoekers aan om het aantal runderen en schapen weer terug te brengen op het niveau tussen 2002 en 2012, waarin zowel voor vegetatie als voor fauna een optimalisatie van de biodiversiteit ontwikkelde. Alle exclusures zijn waar nodig hersteld en verstevigd door beheerder Staatsbosbeheer, waardoor ook de komende jaren de effecten van begrazing onderzocht kunnen worden. •

Vegetatiehoogte kruidlaag

